

Příspěvky k centrografickému charakterisování našich zemí.

Stručnou předběžnou zprávou chceme upozornit na některá data získaná centrografickou metodou pro jednotlivé československé země. Centrografická metoda je podle ruského statistika Sviatkovského podkladem ekonomické geografie a hospodářského rayonování krajín, slouží statistice a spojuje ji s hospodářským zeměpisem a jejím úkolem je vyhledávat hospodářsky významná centra přírodních i člověkem vytvořených zdrojů a předpokladů výroby, centra spotřeby atd.; může tedy posléze vést i ke stanovení center kulturní krajiny a usměrnit její další budování. Již ve 2. polovině minulého století pracovali v tomto směru Američané a centrografické zpracování výsledků sčítání lidu stalo se záhy součástí oficiálních statistických prací o amerických censech. V posledních 20 letech před touto válkou byli to však Rusové, kteří založili samostatný ústav, t. zv. centrografickou laboratoř, která pracovala pro regionální plánování a používala centrografické metody pro zpracování nejrozumnějších otázek velmi rozsáhle. Oceněním a kritikou metody ani dnešním ruským postojem k těmto pracím se v této poznámce nemíníme zabývat, neboť se dnes omezíme na několik základních údajů popisného rázu, jež s vlastní centrografií mají málo společného; odkládáme výrok o tom do té doby, dokud se nepřesvědčíme na našem území a v našich poměrech o nosnosti metody a o jejím významu pro vyjádření geografických skutečností. Na tomto místě není to možné také proto, že bychom se nemohli zmínit ani o obsáhlé literatuře a o zkušenostech jinde získaných.

Některá data centrografického rázu nejsou bez zajímavosti ani tenkrát, neznáme-li dosud výsledky systematického centrografického výzkumu. Mluví-li geograf o středu nějakého území, pak za takový střed — hlavně u kontinentů nebo útvarů státních — přijímá místo nejvzdálenější od jeho hranic, ať již přírodních, pobřeží, či politických. Polohy středů kružnic vepsaných danému území a jejich poloměry nejsou bez významu ve výkladech branného zeměpisu a není jistě na škodu znát je pro naše země:

V Cechách leží střed kružnice o poloměru 100 km, vepsané do českých hranic 5 km SZ od Dobříše, v zemi Moravsko-slezské má kružnice o poloměru 64 km, dotýkající se zemských hranic střed 9 km SZ od Přerova a na Slovensku je možno největší kružnici vepsat kol středu ležícího 12 km Z od Banské Bystrice poloměrem 72 km. Na těchto celostátně jistě nepříznivých číslech nezmění se mnoho, nebudeme-li přihlížet k hranicím mezi jednotlivými zeměmi: do Čech můžeme pak vepsat kružnici o poloměru 105 km (se středem východně od Jílového), do Moravy se Slezskem o poloměru 80 km (se středem jižně od Prostějova) a do Slovenska o poloměru 91 km (se středem východně od Trenčína). Polohy zprvu uvedených středů jsou dány souřadnicemi:

Čechy	49° 44' sev. šířky,	14° 10' vých. délky
Morava se Slezskem	49° 30' „ „	17° 23' „
Slovensko.	48° 46' „ „	18° 58' „

53

Největší vzdálenost od státních hranic mají místa mezi Dobříší a Jílovým, nikoli však větší nežli málo přes 100 km.

Stanovíme-li těžiště rovinných (mapových) obrazů těchto území, dostaneme pro územní středy našich zemí souřadnice:

Čechy.	49° 53' sev. šířky,	14° 8' vých. délky
Morava se Slezskem	49° 27' „ „	17° 3' „
Slovensko.	48° 43' „ „	19° 26' „

V Čechách leží 3 km Z od Jílového, na Moravě 4 km JV od Plumlova a na Slovensku 16 km S od Detvy.

Územní středy takto interpretované potřebuje centrografická metoda pro srovnání s jinými výsledky. Neomezuje se totiž na vyhledání středu (těžiště) plochy, nýbrž — jak bylo z počátku uvedeno — pracuje s rozložením určitých zjevů po této ploše. Jako příklad uvedeme centrograficky vyšetřené středy městského osídlení našich zemí.

Do počtu jsme vzali jen sídliště s více než 2000 obyvateli a z menších jen města a městyse podle výsledků sčítání z r. 1930 a středem takto vymezeného městského osídlení rozumíme těžiště rovinného bodového souboru, v němž každému bodu přísluší váha úměrná počtu obyvatelstva. Je-li poloha každého sídliště dána souřadnicemi x a y a jeho váha počtem obyvatelstva o , vypočteme polohu středu osídlení podle vzorce

$$x_0 = \frac{\sum x_i o_i}{\sum o_i} \quad y_0 = \frac{\sum y_i o_i}{\sum o_i}$$

Takto vyšetřené těžiště městského osídlení Čech leží cca 5 km JV od Mělníka, u Moravy se Slezskem cca 9 km VJV od Olomouce a u Slovenska cca 26 km VSV od Nitry.

Geografické souřadnice těchto středů městského osídlení jsou

Čechy.	50° 18,6'	sev.	šířky,	14° 31,5'	vých.	délky
Morava se Slezskem . . .	49° 34,4'	„	„	17° 21,5'	„	„
Slovensko.	48° 28,0'	„	„	18° 32,2'	„	„

U Čech leží tedy vlivem Prahy a vyšší lidnatosti severní části země těžiště městského osídlení 50 km na sever od územního středu, na Slovensku asi 70 km směrem k Bratislavě a ostatním městům Jihoslovenské nížiny a jen na Moravě se poměrně málo vychyluje do poloviny vzdálenosti mezi Brnem a Ostravou.

Tato posléze uvedená čísla jsou vzata z práce p. Boh. Zvěřiny, v níž se centrografickou metodou sleduje řada anthropogeografických charakteristik a jejich změn. Především je vyšetřována změna polohy středu osídlení za posledních 100 let. Tyto a jiné výsledky budou uveřejněny v některém z příštích čísel tohoto časopisu.

Kuchař